

Interoperabilnost i otvoreni sustavi

Interoperabilnost i sadržaj razmjene

- **Interoperabilnost** je sposobnost poslovnih procesa i informacijskih sustava koji ih podržavaju da razmjenjuju podatke, informacije i znanje.
- **Sadržaji razmjene** između različitih sudionika potpuno su različiti te traže specifični pristup za svaki od identificiranih tipova eP.

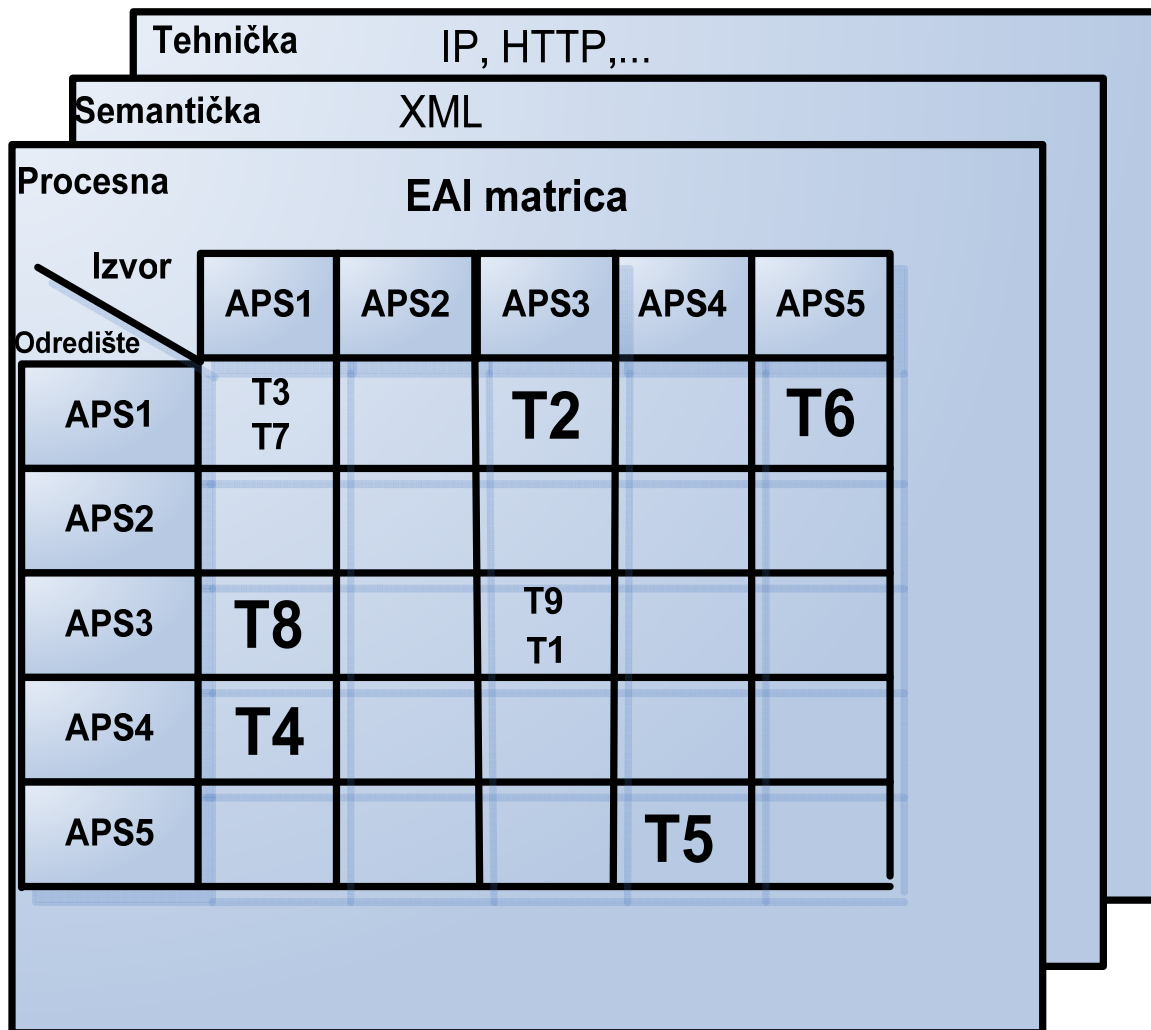
Nasljeđe koje još traje

- U početku primjene elektroničke razmjene podatka (EDI – electronic data interchange) velika poduzeća izradila su (u pravilu zatvoren) skup normi za primjenu unutar poduzeća i za vezu s kooperantima. Kasnije su takve norme rađene na nacionalnoj (npr. u SAD-u ANSI X12) i međunarodnoj razini (UN EDIFACT norme za primjenu u elektroničkoj razmjeni podataka u financijama, administraciji, trgovini i transportu).
- Za ostvarenje ovakvog načina EP (odnosno elektroničkog trgovanja tipa B2B), sudionici koriste programe za pretvaranje svojih oblika podataka i poruka u normirane (EDIFACT, ANSI X12) i njihovo odašiljanje prema poslovnim partnerima, odnosno prijem poruka od poslovnih partnera i njihovu konverziju u oblik pogodan za obradu njihovim programima.
- Za međusobno komuniciranje poslovnih entiteta često se koriste mreže s dodanom vrijednošću (VAN – Value Added Network). One imaju ulogu *treće pouzdane strane* («bilježnika») pri prijemu i isporuci poruka, te vremenima kada se to događa (*time stamp*). Također omogućuju razmjenu poslovnih poruka između sudionika koji koriste različite norme (npr. pošiljatelj EDIFACT, a primatelj ANSI X12). Ovaj način razmjene poslovnih dokumenata naziva se *tradicionalna elektronička razmjena podataka (tradicionalni EDI)*.

Interoperabilnost i otvoreni sustavi

- Zajednički katalozi (registri)
- Reguliranje pristupa podacima
- Standardizacija podataka u razmjeni
- Vrste interoperabilnosti: podatkovna (tehnička), semantička, procesna, pravna

Tri pogleda na interoperabilnost

Interoperabilnost

- Uspostaviti državni okvir za organizacijsku, tehničku i semantičku operabilnost.
  - Prva verzija dokumenta [European Interoperability Framework for pan-European eGovernment Services](#) (EIF) objavljena u studenom 2004. godine, te vezani dokumenti *Architecture Guidelines*. EIF 2.0 2007. godine.
- U svakom projektu A_G-A_S , A_S-A_S , A_G-B i A_S-B precizno definirati komponente integracije, povezivanja i interoperabilnosti prema drugim sustavima u zemlji i EU te definirati podatke i servise koji će biti otvoreni za druge sustave.
- Praktični aspekti povezivanja i integracije u elektroničkom poslovanju su:
  - Razmjena podataka i informacija bez papira (elektronička poruka, dokument, skup strukturiranih podataka)
  - Podatkovna integracija na temelju usklađenih modela podataka
  - Integracija pomoću API (aplikativna sučelja)
  - Integracija portalima (komunikacijska pristupna točka i sučelje između davatelja i korisnika usluga u elektroničkom poslovanju)
  - Procesna integracija.

Tehničke norme

- Temeljni uvjet da se između dva poslovna entiteta obavi posao je interoperabilnost njihovih poslovnih sustava, odnosno da svi sudionici razumiju dokumente koje razmjenjuju. Ona se postiže prihvaćanjem zajedničkih obrazaca i normi (poslovnih, transakcijskih, dokumenata, komponenata). Norme za elektroničko poslovanje specifične su za pojedina područja poslovanja (vertikalna podjela: npr. automobilska industrija, bankarstvo, turizam) i mogu se svrstati u slijedeće funkcijske slojeve: *poslovni procesi, transakcije, dokumenti i komponente*.
- Kontekst u kojem se odvija poslovanje je sve dinamičniji. Tehnološki i poslovni modeli međusobno utječu jedni na druge i stalno se razvijaju. Proces normiranja je relativno spor i niti jedna norma neće zadovoljiti svim zahtjevima.

Tijela za normizaciju

- Postoje dva tipa normi: *de iure* i *de facto*. Prve izrađuju i usvajaju formalne (državne, međunarodne) ustanove, a druge grupe osnovane od nedržavnih entiteta (npr. poslovnih ili nekih drugih udruženja); prva se u pravilu nameću silom propisa (npr. zakona), druga se u pravilu koriste zbog privlačnosti (npr. zbog postignute uštede).
- Četiri globalna *de iure* tijela za normizaciju e-poslovanja, ujedno i potpisnici MoU^[1], su:
- **IEC** – The International Electrotechnical Commission (<http://www.iec.ch>)
- **ISO** - The International Organization for Standardization (<http://www.iso.org>)
- **ITU** – The International Standardization Union (<http://www.itu.int>)
- **UN/ECE** – The United Nations Economic Commission for Europe, (UN/ECE putem agencije **CEFACT** (United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business)),
- [\[1\]](#) Memorandum of Understanding

Umreženost standardizacije

- S ovim tijelima kod normizacije EP surađuju slijedeće međunarodne korisničke grupe:
- CALS International (<http://www.iiceb.org>)
- NATO CALS (<http://www.dcnicn.com/ncmb>)
- OASIS (<http://www.oasis-open.org>)
- CEN/ISSS (<http://www.cenorm.be/issss>)
- GS1 (ranije EAN.UCC) (<http://www.gs1.org>)
- OAGI (<http://www.openapplications.org>)
- SWIFT (<http://www.swift.com>)

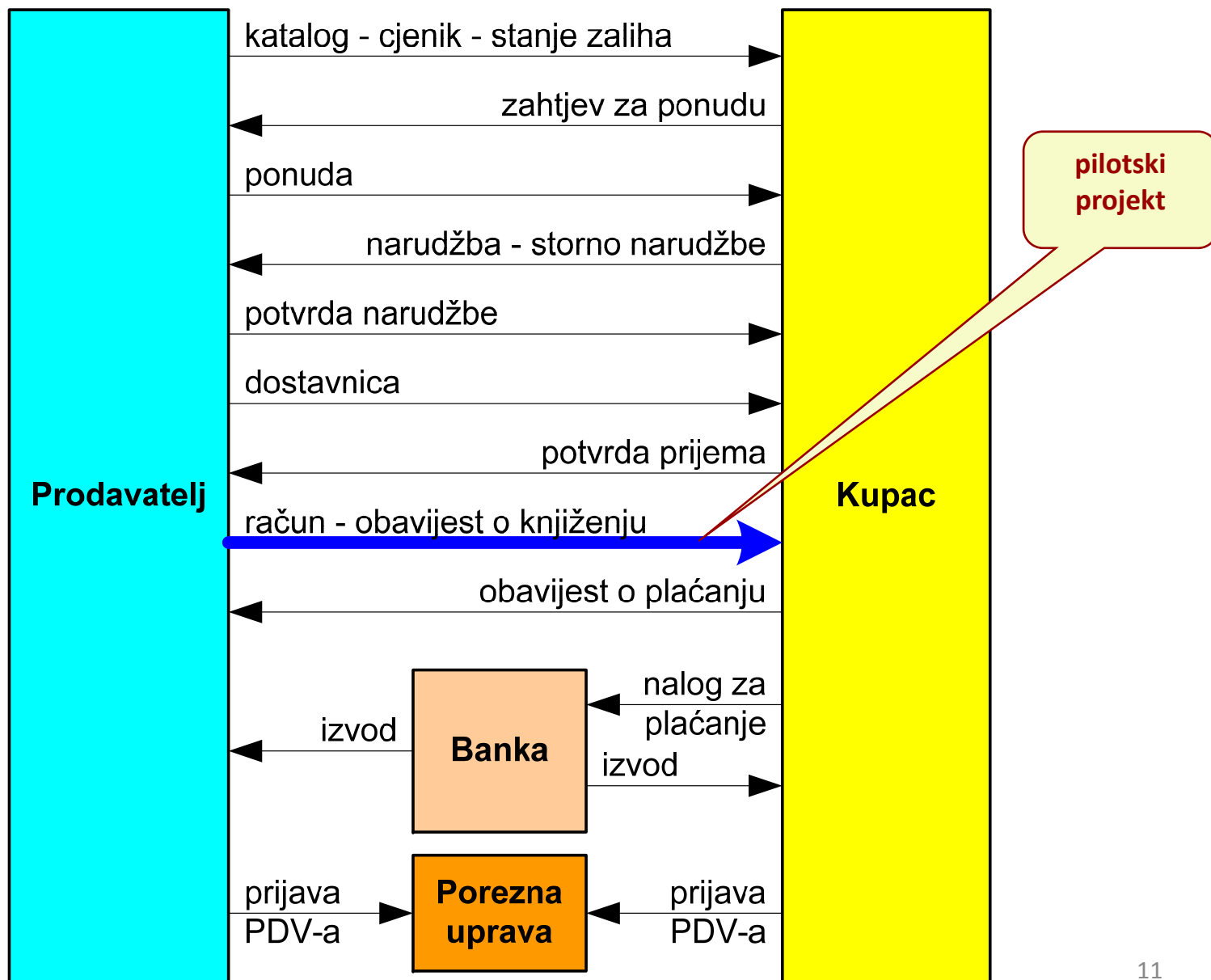
Standardi za poslovnu dokumentaciju

- Danas su standardizirani najvažniji dokumenti koji se koriste u e-trgovanju.
- Usvajanje formata ovih dokumenata u poslovnoj praksi preduvjet je za interoperabilnost.

B2B horizontalni scenarij

Može li u stvarnom vremenu?

XML nije dovoljan.

Web servisi

SOAP

- Simple Object Access Protocol
- počeo kao način pozivanja DCOM objekata labavije povezanih
- korištenje Internet protokola HTTP, FTP
- baziran na XML-u

Web servisi

- Korištenje informacija na mreži preko njezinih aplikacija (servisa) dostupnih programeru
- Zajednička semantika npr. Temperatura turističke destinacije

Labavo povezani servisi

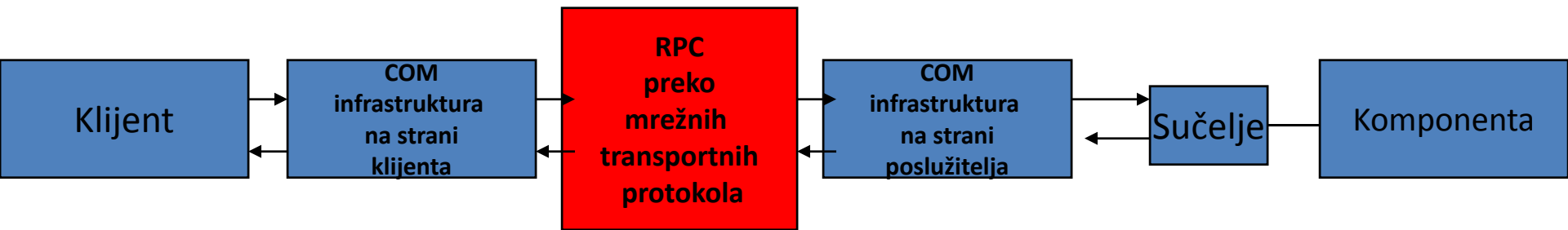
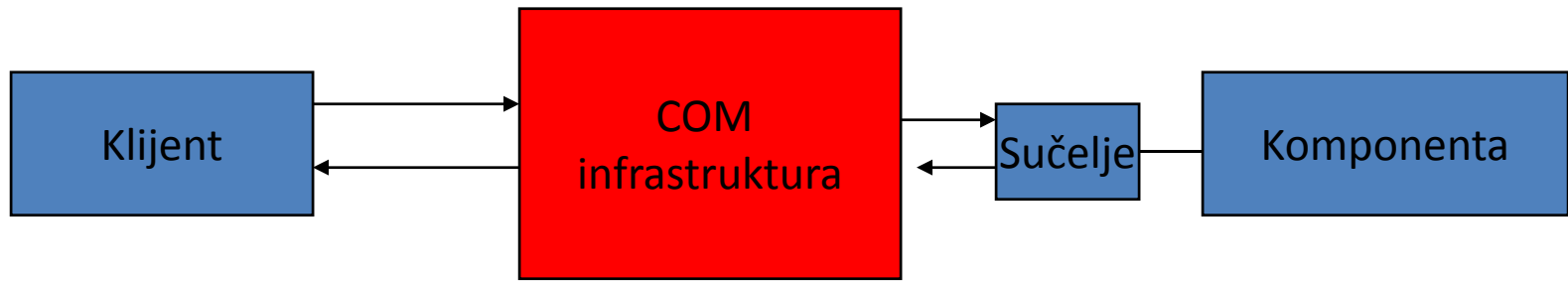
- Komunikacija objekata preko definiranih sučelja
- COM arhitektura, DLL datoteke
- metode i svojstva
- prijenos parametara
- čvrsta povezanost
- ukoliko dođe do poremećaja u komunikaciji ili poziv nije ispravan dolazi do nepredviđenih rezultata

DCOM

- Komunikacija mrežno distribuiranih objekata
- Čvrsto definirana sučelja i čvrsta povezanost

COM i DCOM

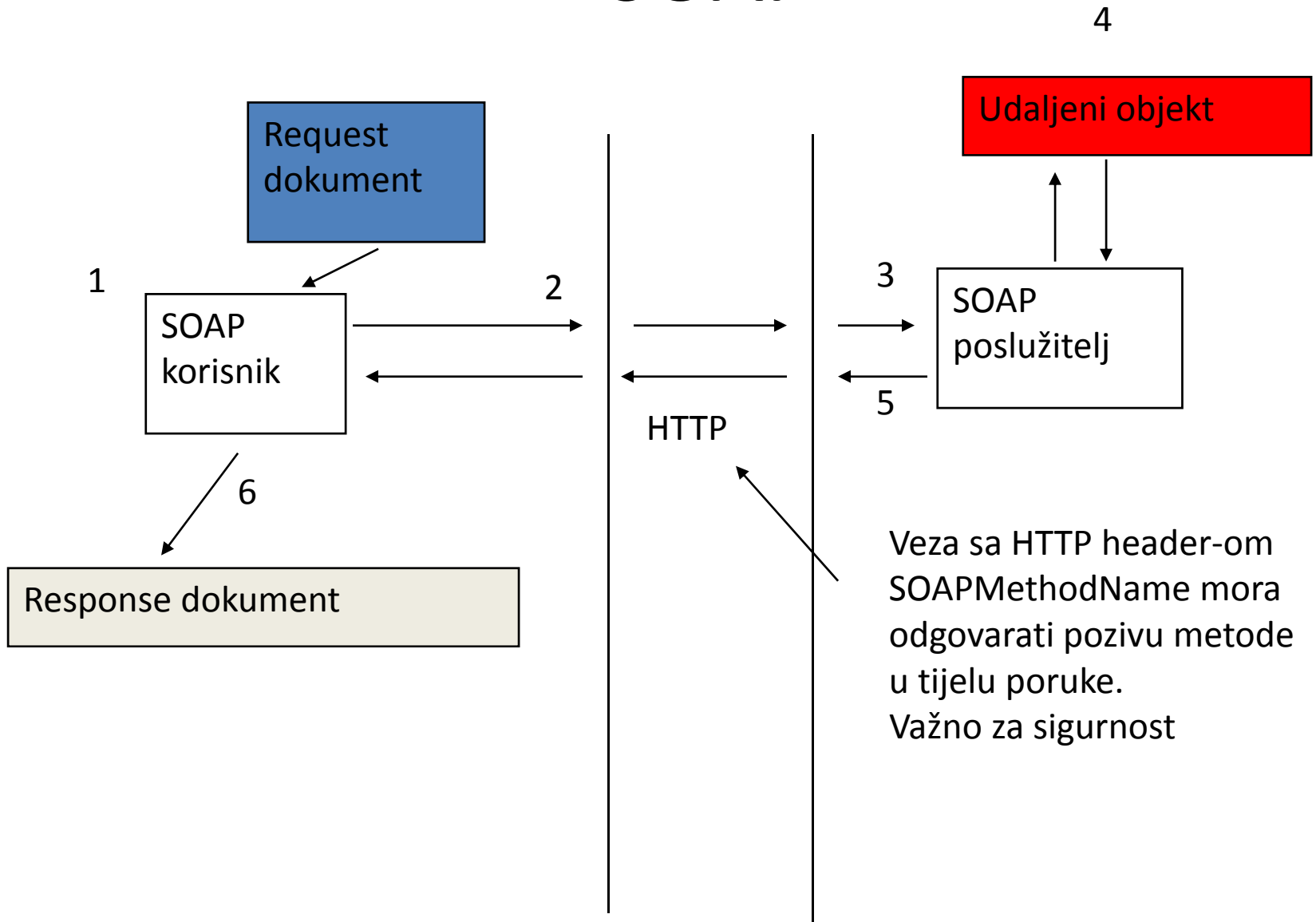
Labavo povezivanje

- MSMQ
- pohrana poruka u redu
- različiti prioriteti
- poslužitelj može biti i ugašen

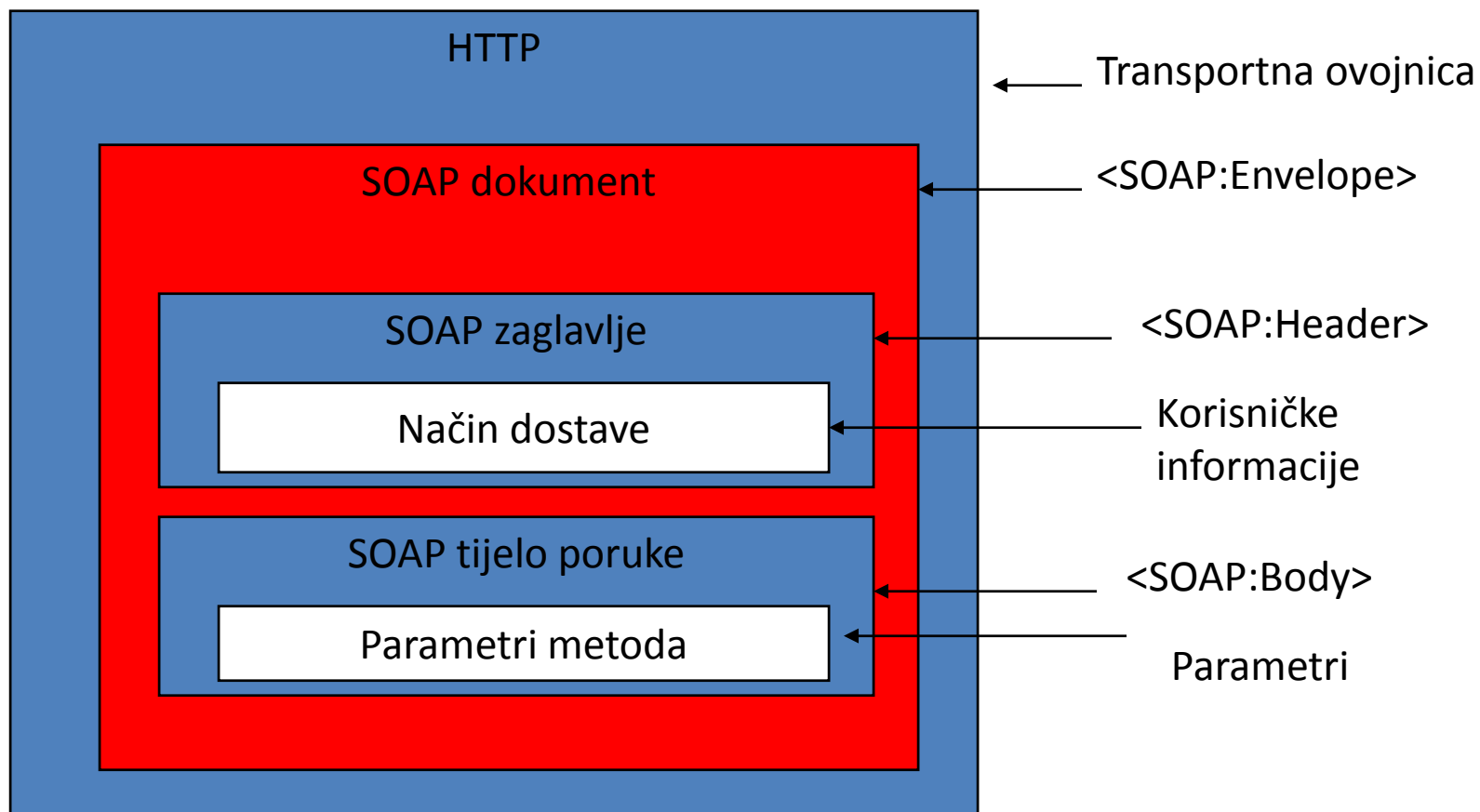
SOAP

- Poziv metoda preko raznih računala i platformi
- XML
- Transparentan za firewall

SOAP

SOAP Struktura poruke

Format SOAP poruke

Omotač komunikacijskog protokola (HTTP, SMTP)

Omotač SOAP with Attachments MIME

MIME Part

SOAP omotnica

SOAP zaglavlje

Sigurnosne oznake

Oznake za ostvarivanje pouzdanosti

Semantičke oznake o sadržaju poruke

...

SOAP tijelo

Korisni sadržaj

MIME Part(s)

Korisni sadržaj: XML dokumenti, Poslovni dokumenti, Multimedijalni sadržaj ...

SOAP struktura poruke

- Dva elementa poruke SOAP:Header i SOAP:Body
- SOAP:Header - informacije o transakciji - korisnički definirana informacija

```
<SOAP:Header>
```

```
  <trans:Transaction xmlns:trans="http://schemas.mojetransakcije.com/transaction.xsd"  
    SOAP:mustUnderstand="1">5</trans:Transaction>
```

```
</SOAP:Header>
```

SOAP struktura poruke

<SOAP:Envelope

xmlns:SOAP="http://schemas.xmlsoap.org/soap.v1"

<SOAP:Body>

<getXMLTemperature xmlns="http://schemas.mojetransakcije.com/getTemp.xdr"

<datum>2008-09-15</datum>

<vrijeme zona="GMT">12:00</vrijeme>

</getXMLTemperature>

</SOAP:Body>

</SOAP:Envelope>

SOAP problemi

- Upravljanje transakcijama - potpuno programski
- XDR - nije prihvaćena od W3C
- nedostatak standarda za namespaces
- autentifikacija korisnika
- način naplate

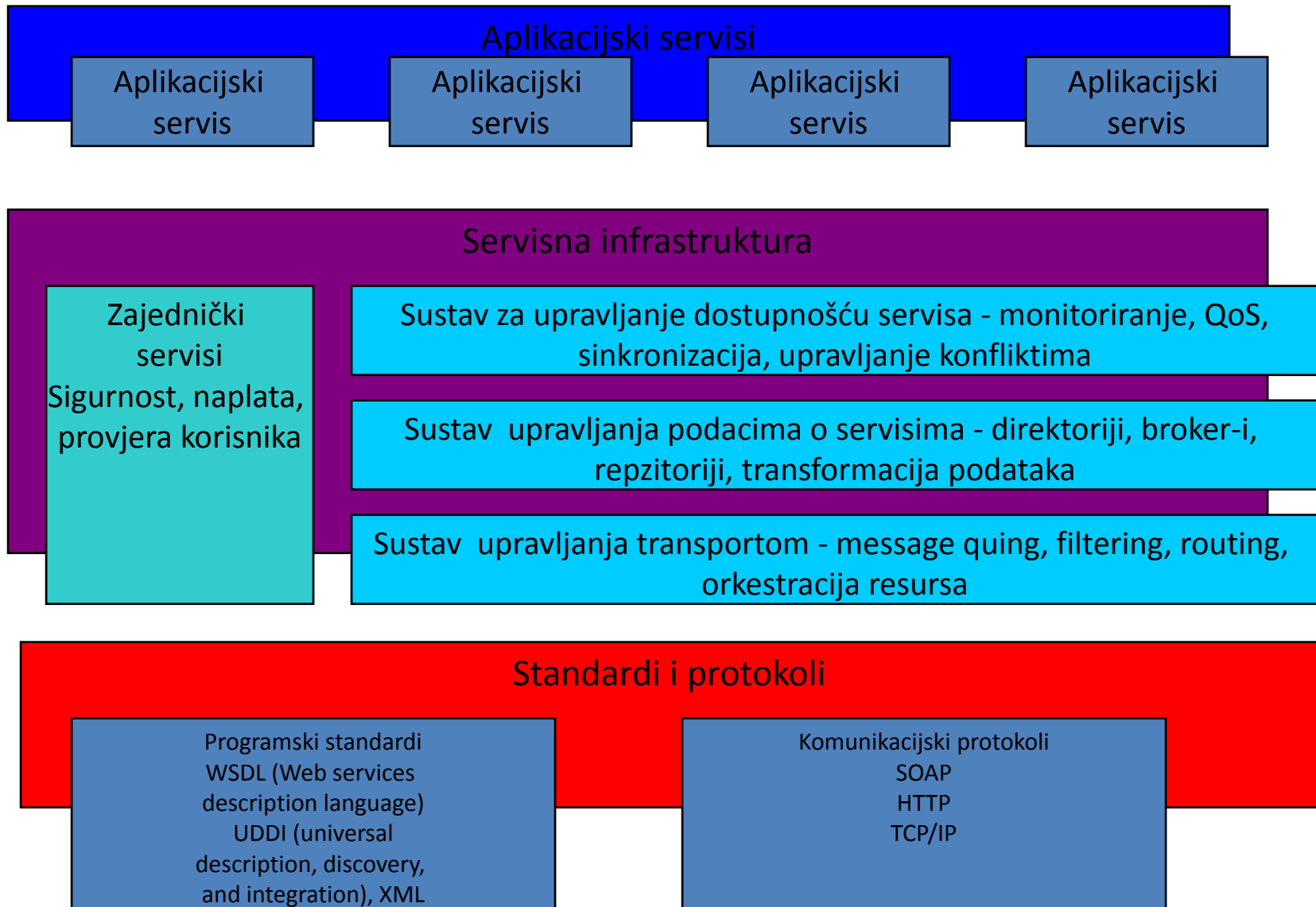
Utjecaj na IT strategiju poduzeća

- Nova arhitektura - IS sve manje u vlasništvu organizacije
- Kupnja ili iznajmljivanje servisa
- Problem kod ERP sustava je što rigidno forsiraju određenu strukturu i redosljed poslovnih procesa
- Poduzeće se teško prilagođava promjenama tržišta koje mu tržište nameće

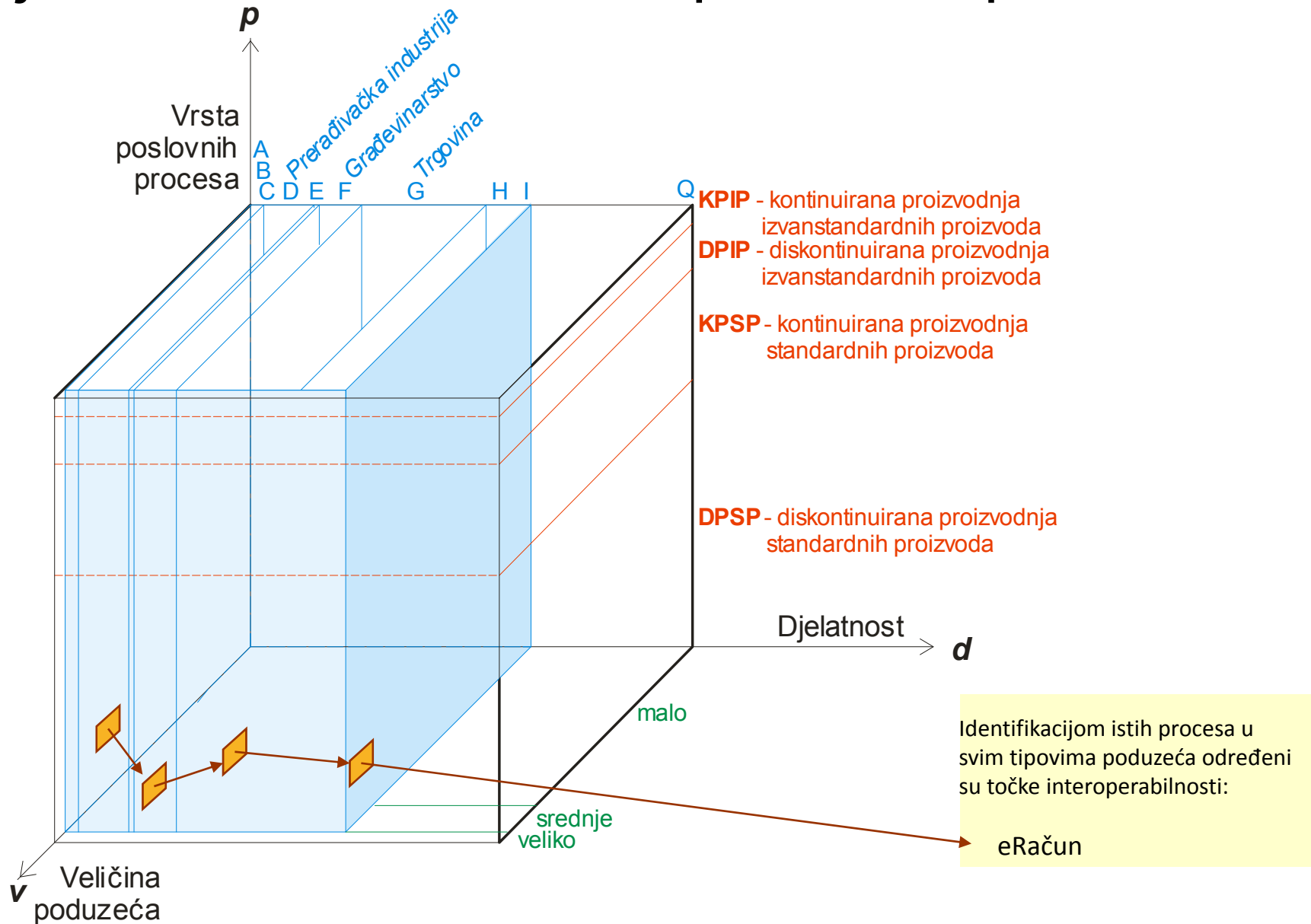
Utjecaj na strategiju poduzeća

- Arhitektura IS ostvarena preko Web servisa vrlo je otvorean i konfigurabilna
- Poduzeće više nije vlasnik infrastrukture svojeg IS-a
- Problemi sigurnosti podataka, QoS, naplate, itd.

Arhitektura Web servisa

Klasifikacija poduzeća prema vrsti djelatnosti, veličini i vrsti poslovnih procesa

Modeliranje poslovnih procesa (proizvoljan broj razina)

- **R0: Opći pogled na sustav.** Vrijednosni lanac bilo kojeg poslovnog sustava iz područja A do I prema (dosadašnjoj) NKD.
- **R1: Opći pogled na sustav.** Prikazuje se kao dekompozicijski dijagram (*DD*) i/ili matrica poslovne tehnologije (*MPK*), za svako poslovno područje posebno.
- **R2: Funkcionalna shema sustava.** Prikazuje se kao model interakcija grupa procesa i/ili model poslovnih funkcija, uz korištenje pojednostavnjene BPD notacije.
- **R3: Model procesa.** Izrađuje se za svaki proces (koji je determiniran egzaktnom definicijom) iz R2. Koristi se pri tome normirana notacija BPMN.
  - R3a, R3b ... itd - višerazinsko strukturiranje složenog procesa (prema potrebi) u skladu s pravilima BPMN-a.
- **R4: Radni postupci** (*workflow*). Detaljni model usklađenih web servisa i ljudskih akcija. Izrađuje se u BPEL notaciji (XML) s grafičkim prikazom.
  - R4a, R4b ... itd – višerazinsko strukturiranje složenog postupka (prema potrebi) u skladu s pravilima BPMN-a.

Procesni model eRačuna (1)

- Na Generičkom modelu poduzeća (razina 2) prepoznate su priključne točke u kojima je moguće ili se preporuča korištenje e-Poslovanja.
- Prva priključna točka realizirat će se pomoću *Modula e-Račun* koji implementira poslovni proces ***Izdati izlazni račun***
- Druga priključna točka realizirat će se pomoću Modula e-Račun koji implementira poslovni proces ***Zaprimiti ulazni račun***
- Svi modeli izrađeni su u skladu s BPMN (eng. Business Process Modeling Notation) notacijom koja predstavlja standard modeliranja poslovnih procesa.

Procesni model eRačuna (2)

- Dva scenarija tijekom procesa:
  - elektronički oblik
  - papirnati oblik
- Modeli procesa prikazani su i opisani:
  - tabelarno i
  - grafički

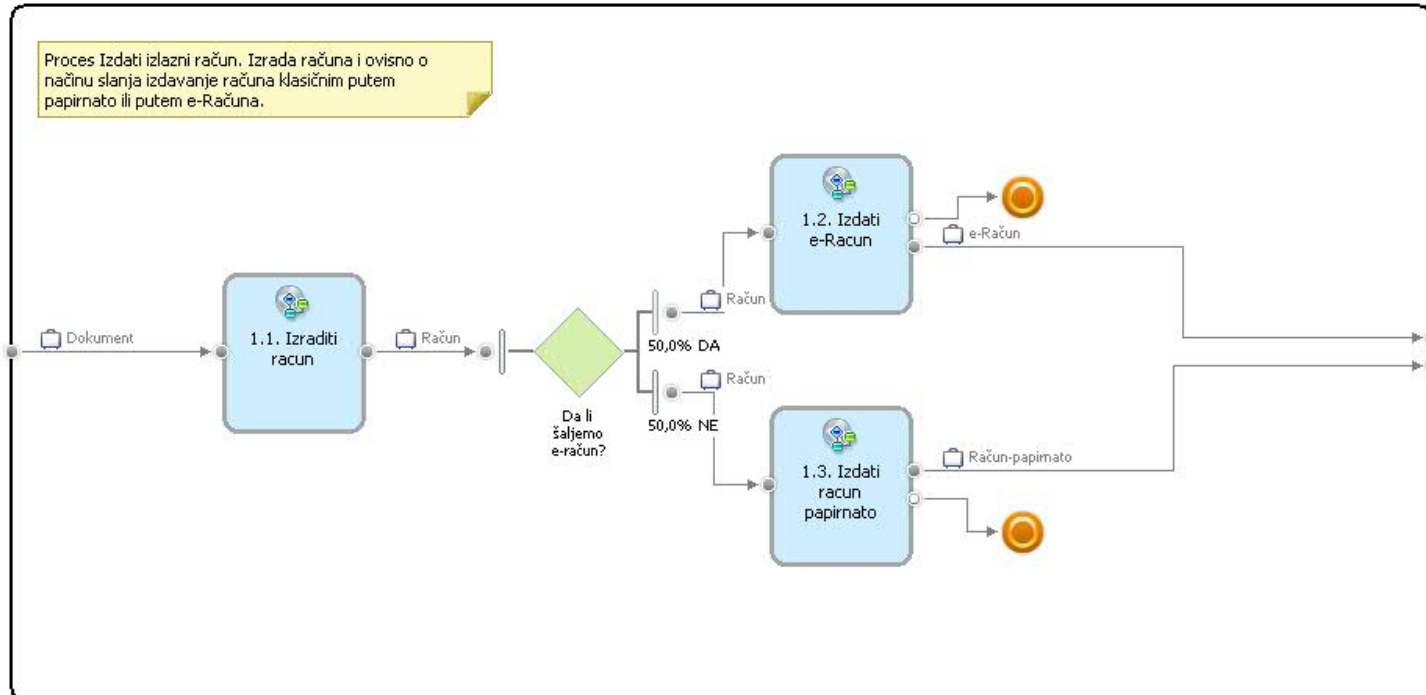

Procesni model eRačuna (3)

1.1. Izraditi račun		Verzija: 2	Trajanje procesa T_i
			Ukupni utrošak resursa R_j
<p>Podproces 1.1. Izraditi račun sadrži sve aktivnosti vezane za izradu izlaznog računa na temelju relevantnog dokumenta, odobravanja izlaznog računa te knjiženja i arhiviranje. Ulaz u ovaj proces je relevantni <i>dokument</i>. Nakon toga posljednjom aktivnošću izabire se način slanja računa. Ovisno o načinu slanja postupak s odobrenim računom nastavlja se ili elektronički – <i>e-Račun</i> ili klasičnim putem papirnato - putem pošte. Daljnje aktivnosti se nastavlja ili u podprocesu 1.2 Izdati e-Račun ili 1.3 Izdati račun papirnato.</p>			
Aktivnost ili podproces	Resurs Utrošak	Opis aktivnosti	Trajanje aktivnosti
<i>Zaprimiti dokumenta na temelju kojeg se izdaje izlazni račun</i>	Fakturista 1 min	Račun se izdaje na temelju relevantnog dokumenta. To je u proizvodnim firmama uglavnom otpremnica a može biti: predračuna, naloga za fakturiranje, radnog naloga, ili ugovora. Svi podaci na temelju kojih se izdaje račun čitaju se iz baze podataka ERP sustava.	1 min
<i>Izraditi izlazni račun</i>	Fakturista 15 min	Na temelju relevantnog dokumenta uz provjeru narudžbe kupca koja je vezana za tu otpremnicu izrađuje se račun. Račun se piše na računalu i pohranjuje u bazi podataka ERP sustava.	N(15,5)

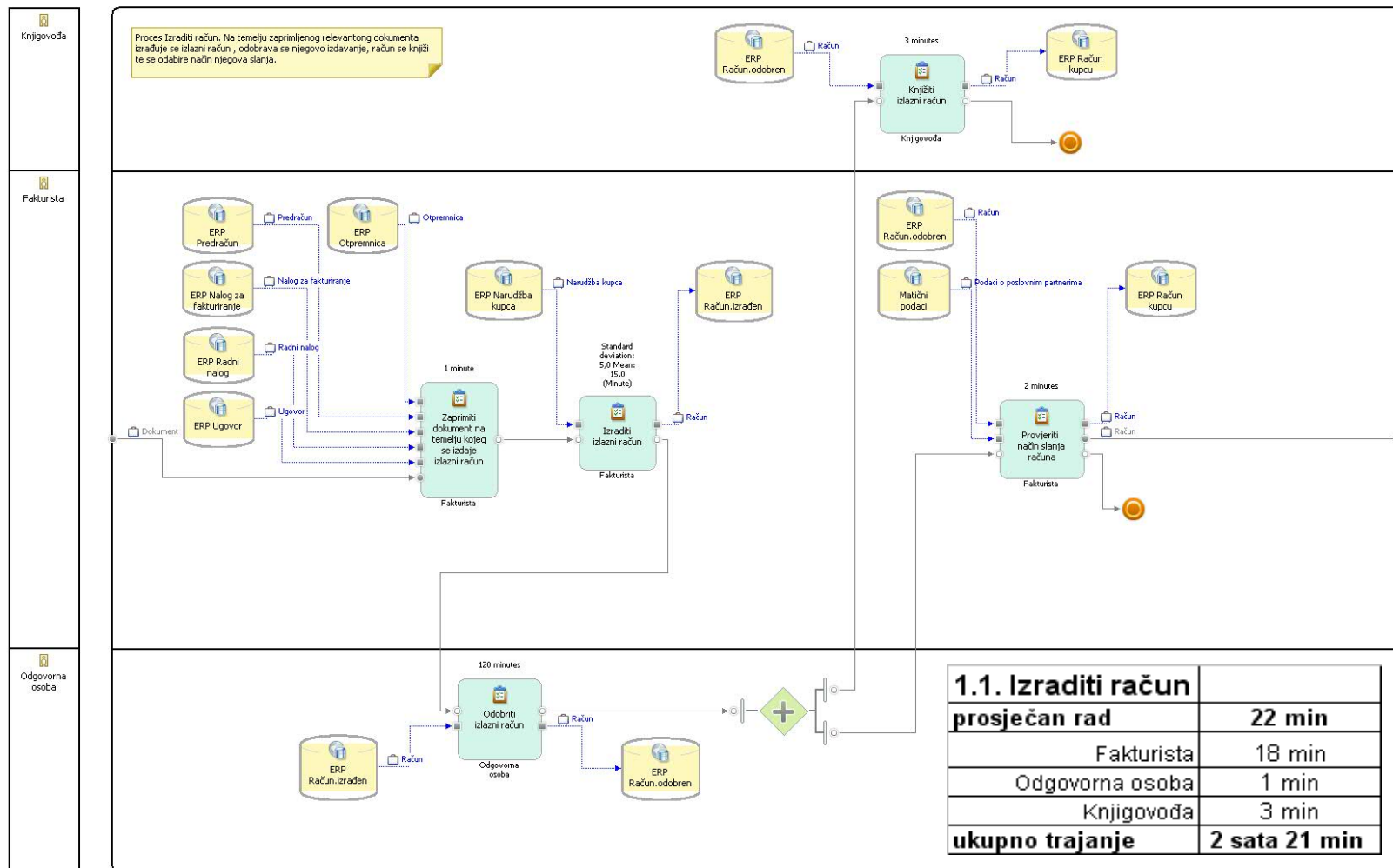
Procesni model eRačuna (4)

Izdati izlazni račun

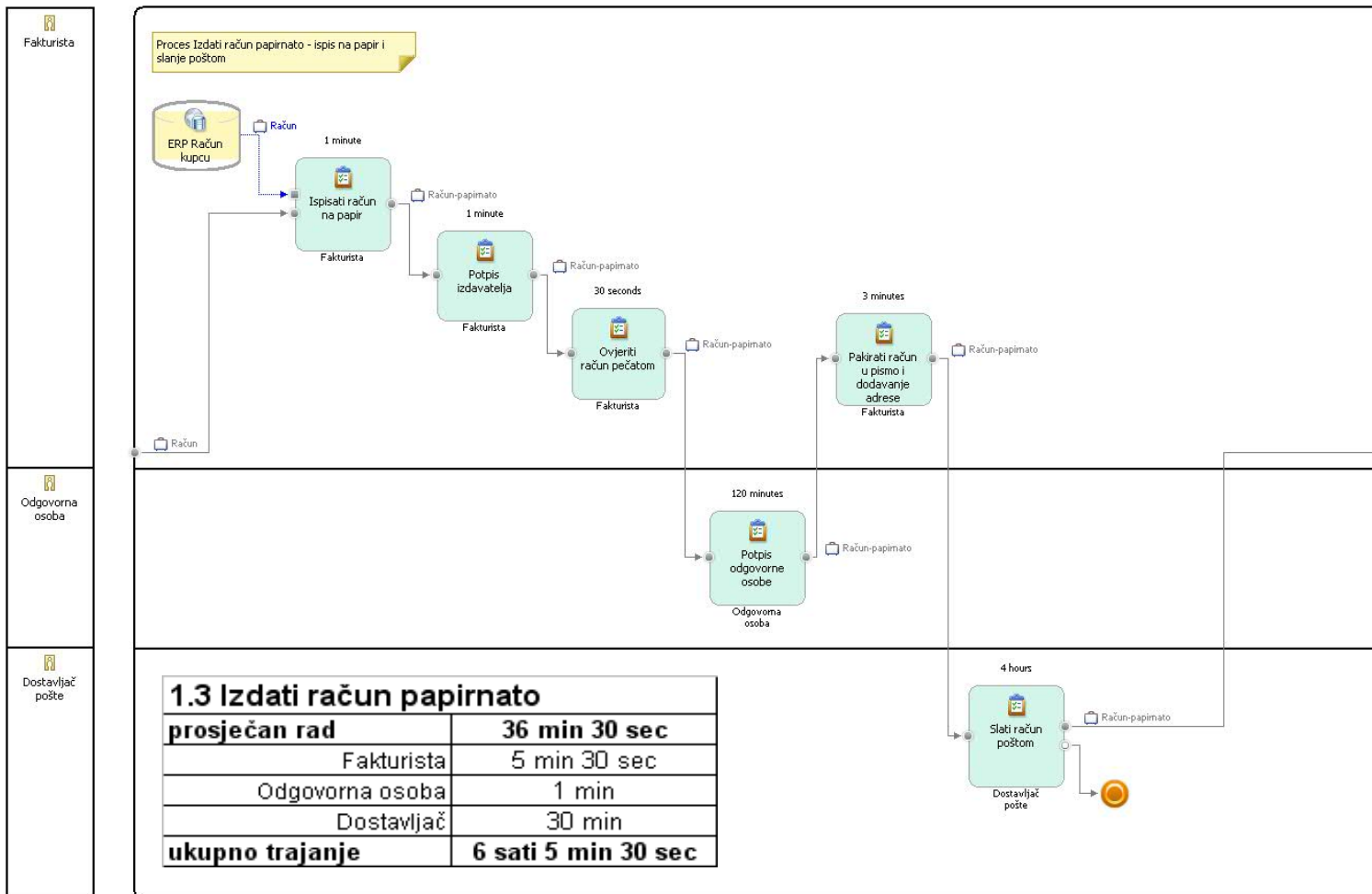
Procesni model eRačuna (5)

1.1. Izraditi račun

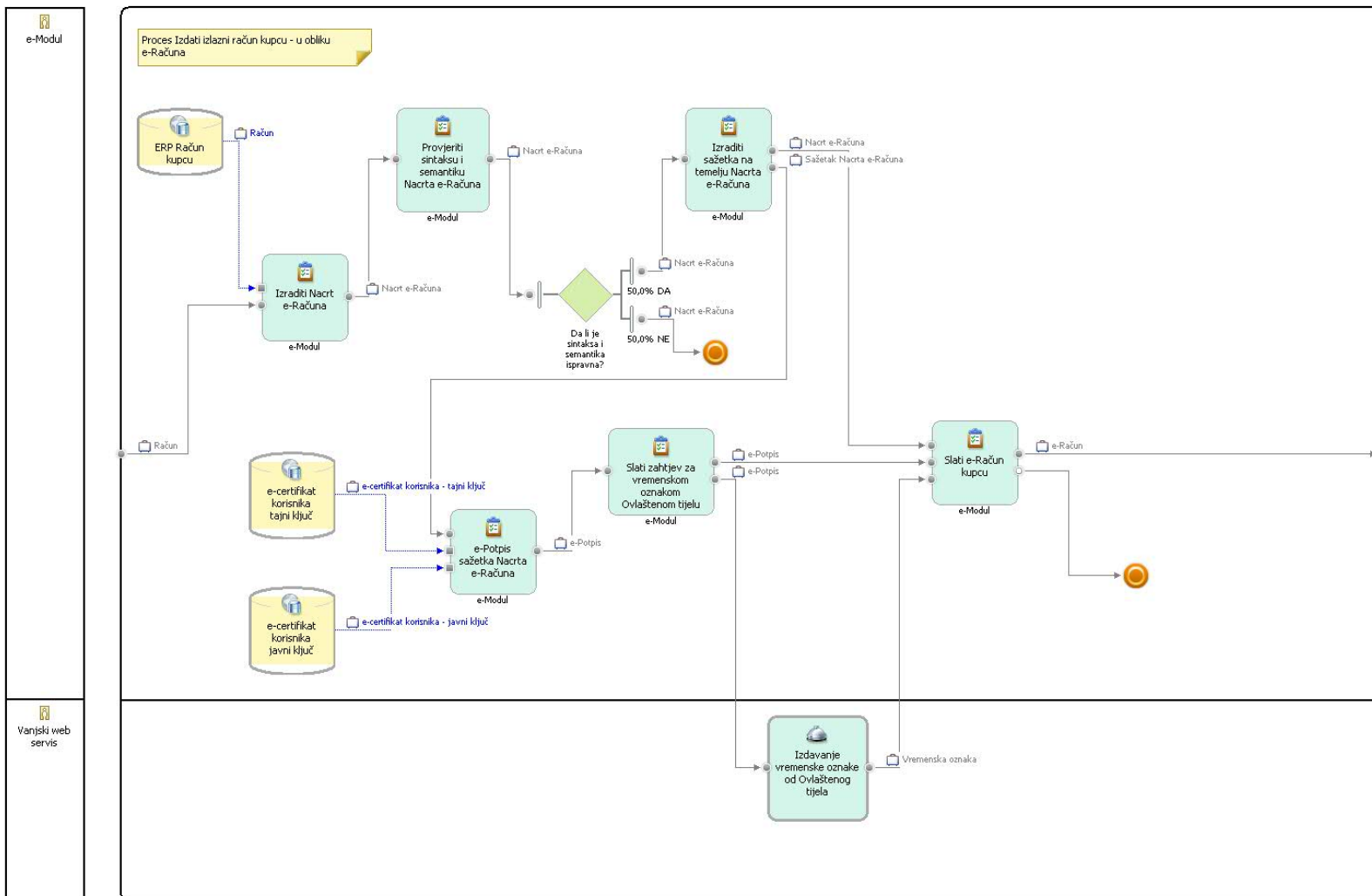
Procesni model eRačuna (6)

1.3. Izdati račun papirnato

Procesni model eRačuna (7)

1.2. Izdati e-Račun

Servisno orijentirane arhitekture IS-a

(1)

- Servisno orijentirane arhitekture (SOA) i servisno orijentiran pristup poslovanju predstavlja suvremenu paradigmu razvoja poslovnih procesa i primjene informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) u organizaciji
- Servis – programski entitet sa zadanom procesnom logikom s mogućnošću samostalnog i koordiniranog djelovanja unutar veće kompozitne strukture
- Skup servisa može biti koordinirana arhitektura i nestrukturirani repozitorij

Servisno orijentirane arhitekture IS-a

(2)

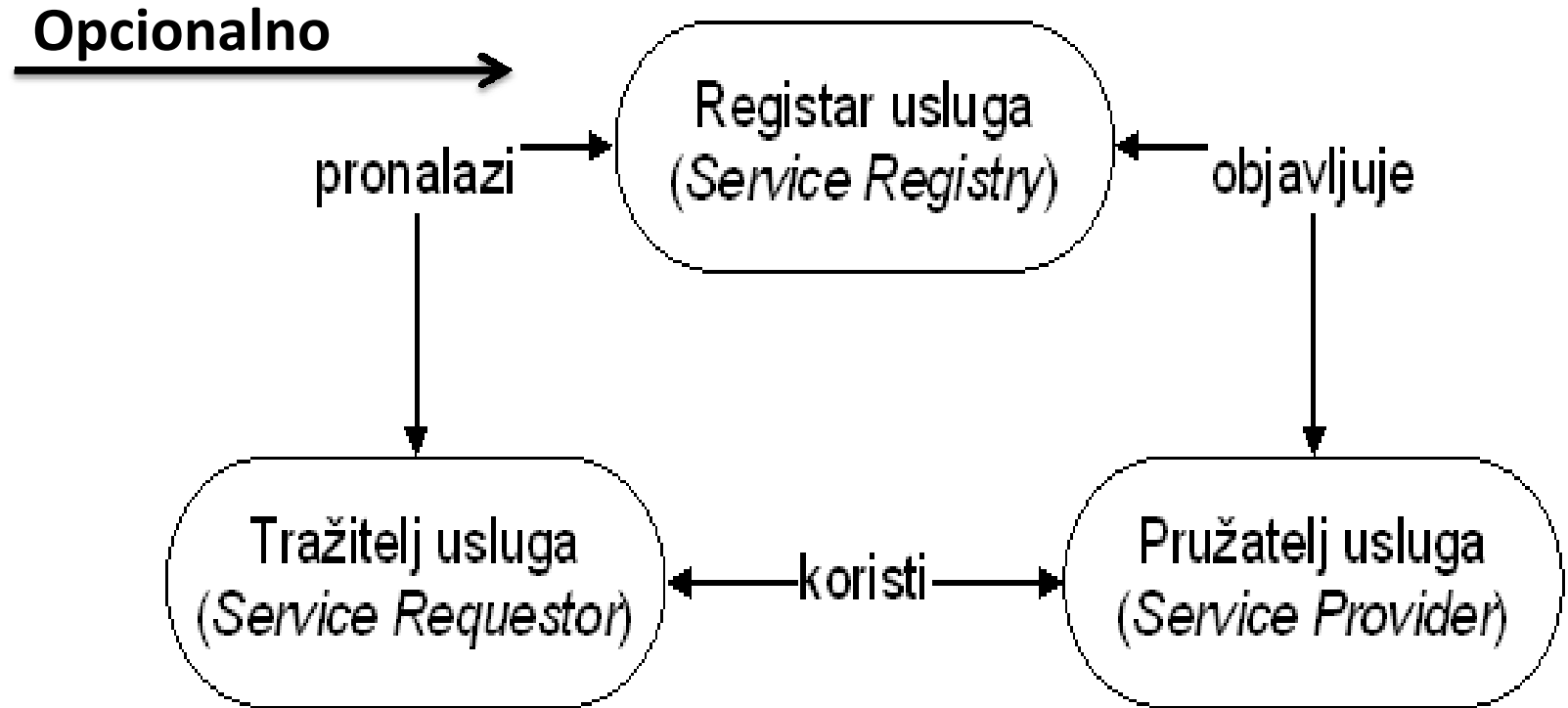
- Informacijski resursi distribuirani preko organizacijskih granica i jednostavnih vlasničkih odnosa;
- Poslovni procesi koji su u međusobnoj interakciji preko organizacijskih granica;
- Distribuirano upravljanje informacijskim sustavom i njegovom sigurnošću;
- Interakcija bazirana na porukama s dovoljnom razinom pouzdanosti za određenu namjenu.

Perspektive SOA

- Poslovna
  - Učinkovito i sigurno provođenje poslovnih transakcija između poduzeća.
- Arhitekturnalna
  - Učinkovita konstrukcija SOA-e.
- Upravljačka
  - Uspostava sigurnih i učinkovitih procesa za korištenje SOA-e.

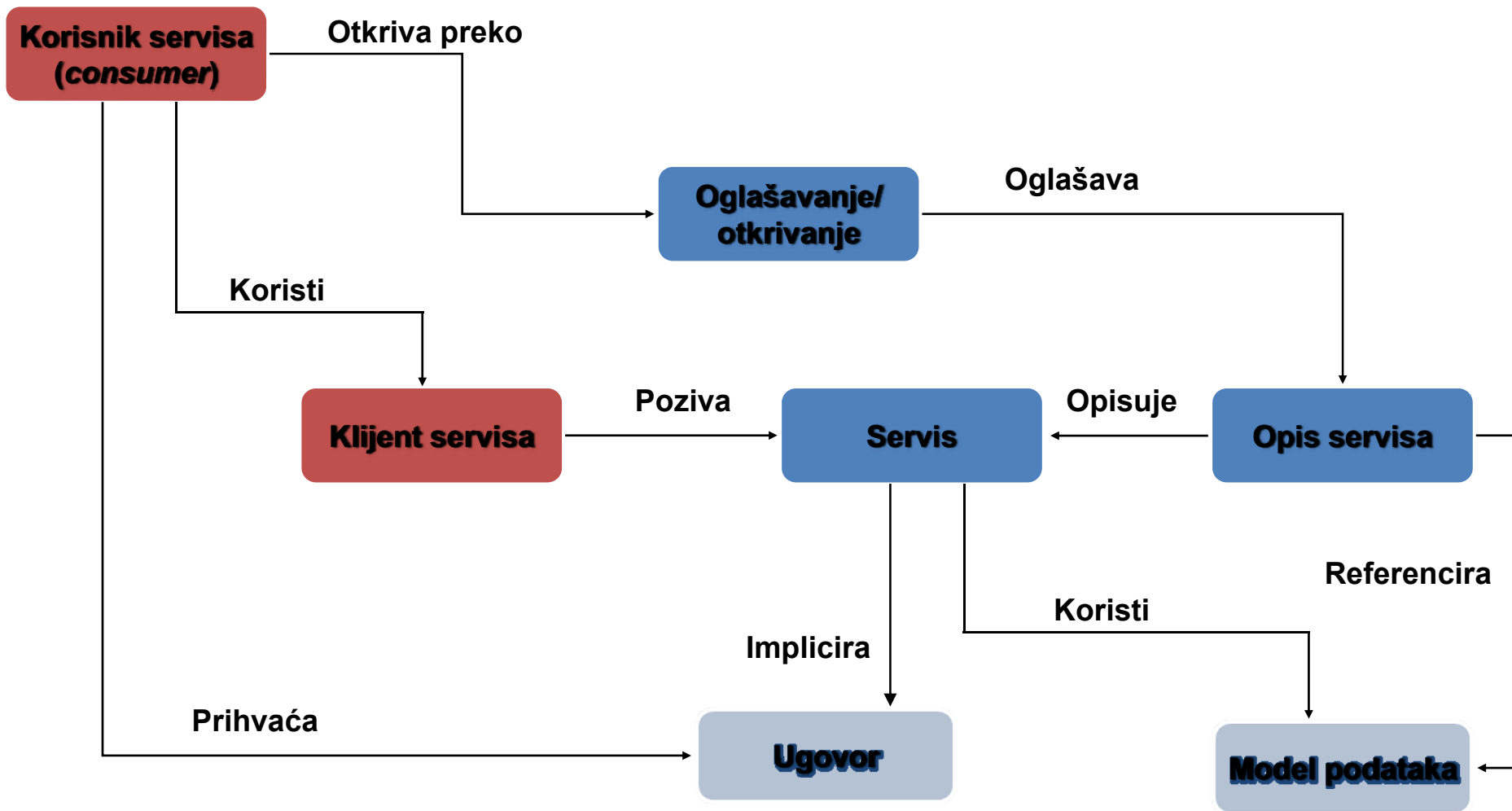

SOA model (1)

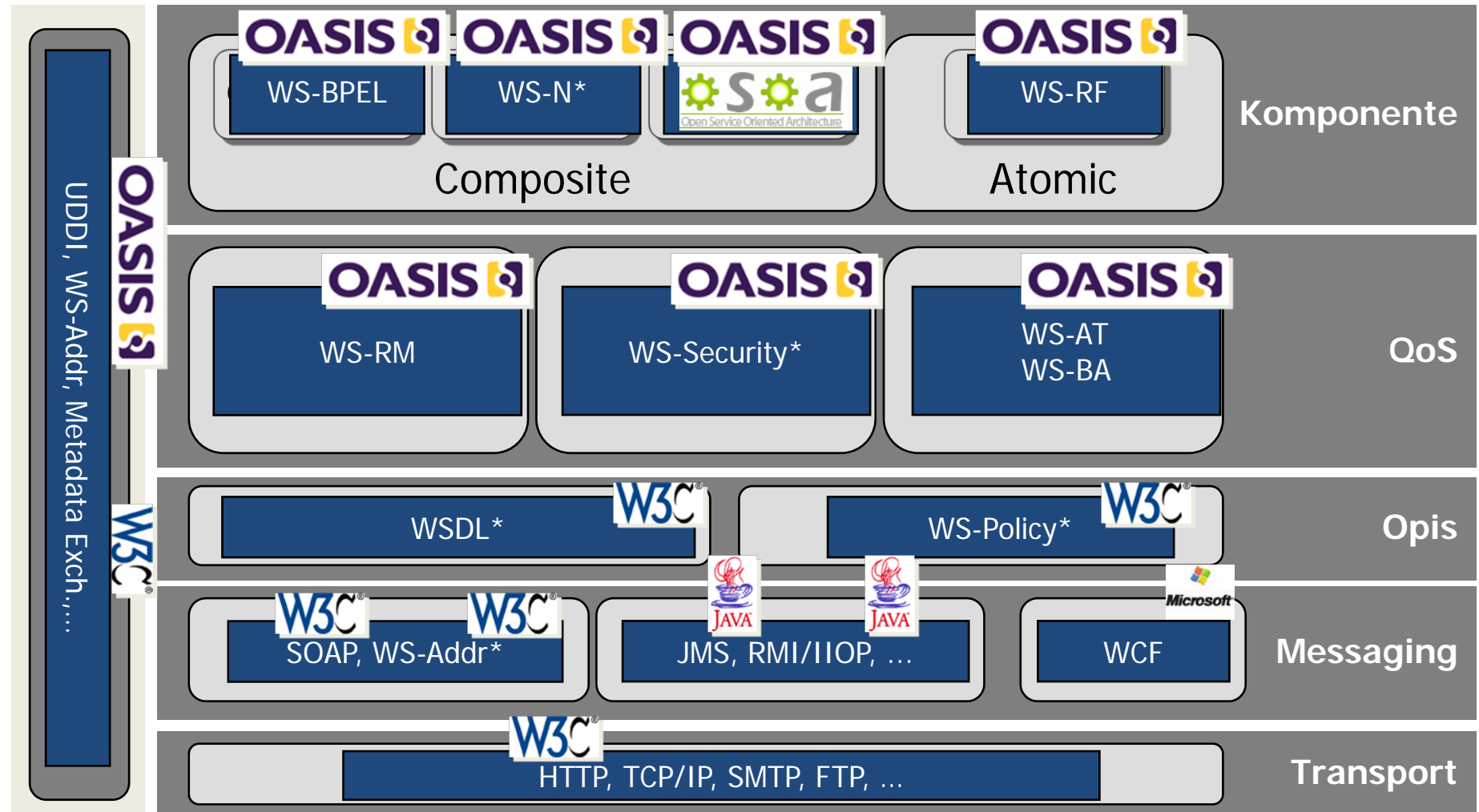

- u ranoj fazi primjene SOA-e ima relativno malo pružatelja i korisnika usluga smatramo registar nije neophodan, ali s porastom broja sudionika ostaje otvorena mogućnost da bude uspostavljen. Može biti vezan uz OIB infrastrukturu.

SOA – model (2)

Web Services standardi za SOA

Preslikavanje poslovnih procesa u SOA

Dio poslovnih aktivnosti postaju servisi.

Ne preslikavaju se sve aktivnosti i važno je uočiti gdje će primjena ICT donijeti odgovarajući učinak

Korisnici

Poslovno okruženje

Svrha

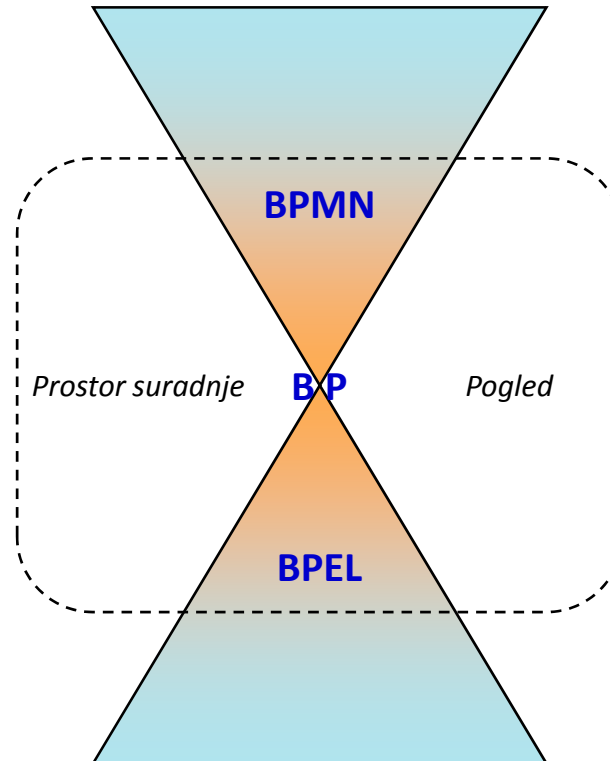
Konzultanti za strateški razvoj

Poslovni stručnjaci

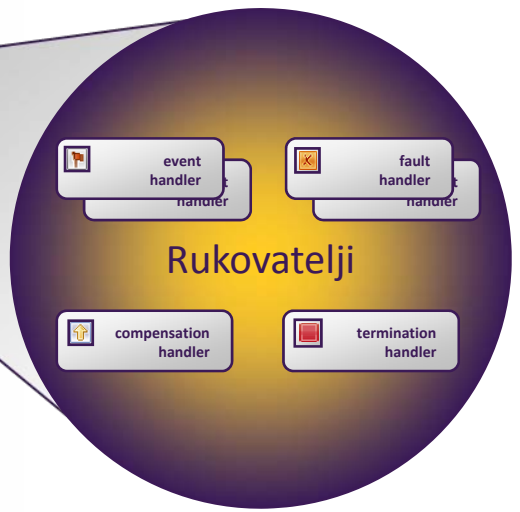
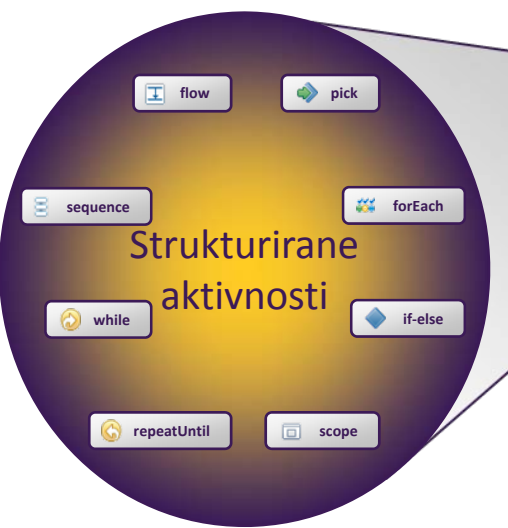
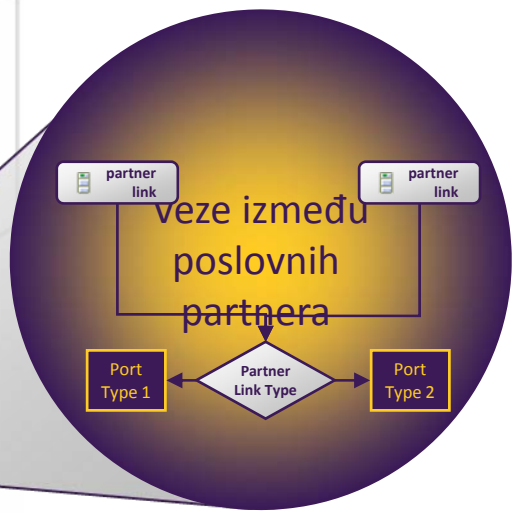
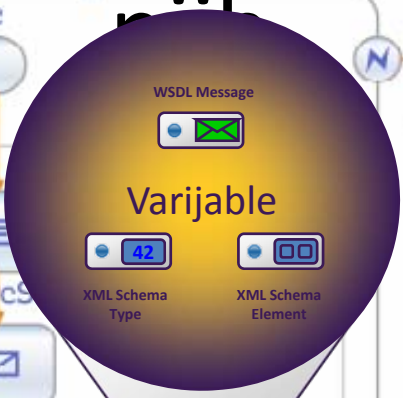
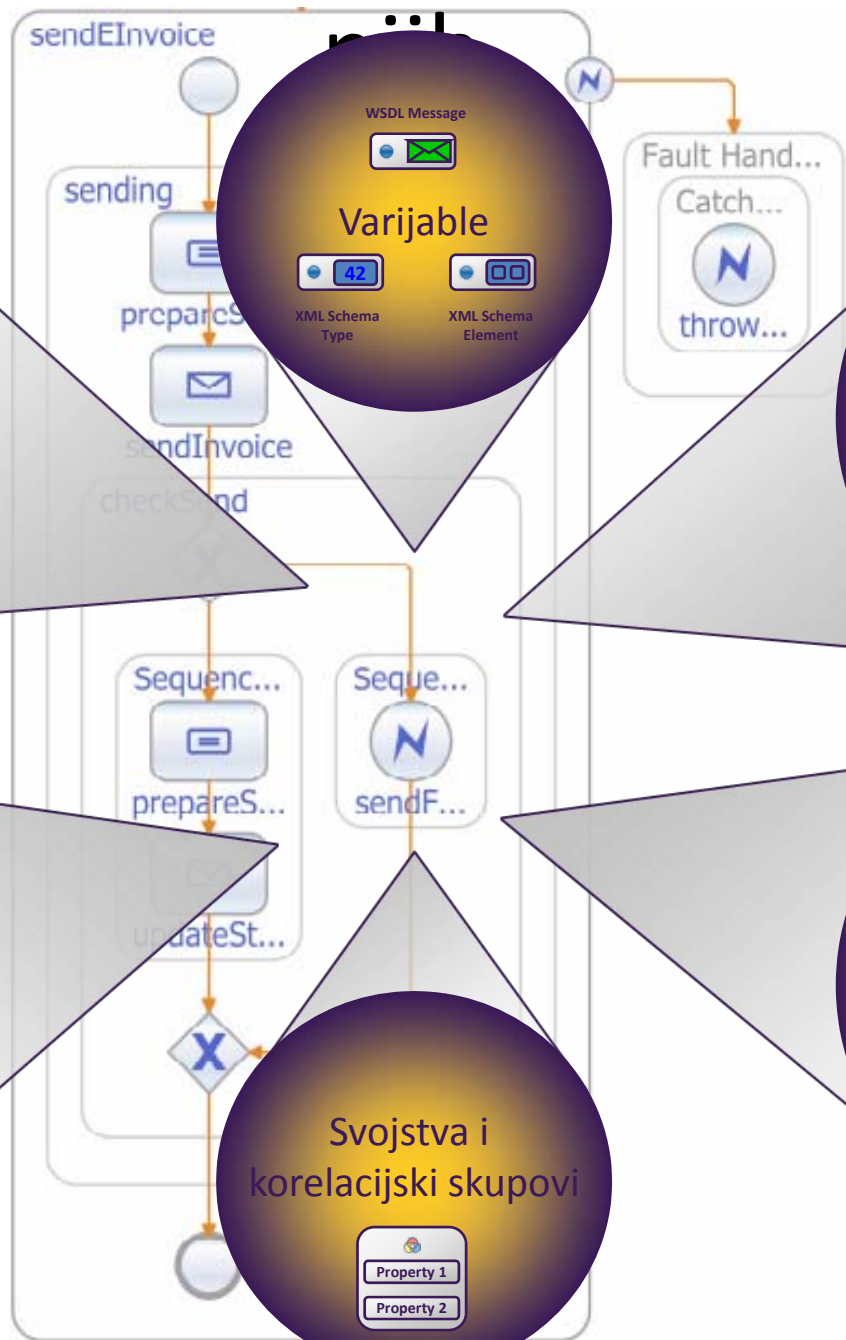
Projektanti poslovnih procesa

Arhitekti IS-a

Softverski inženjeri

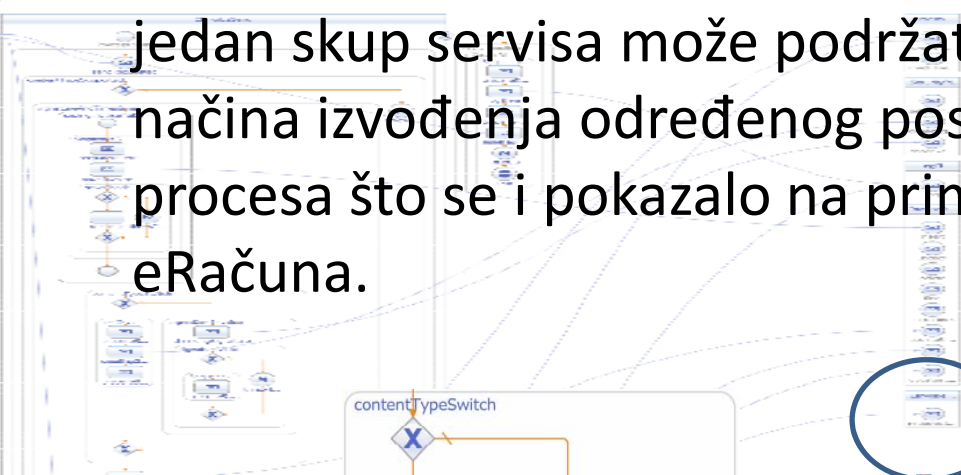
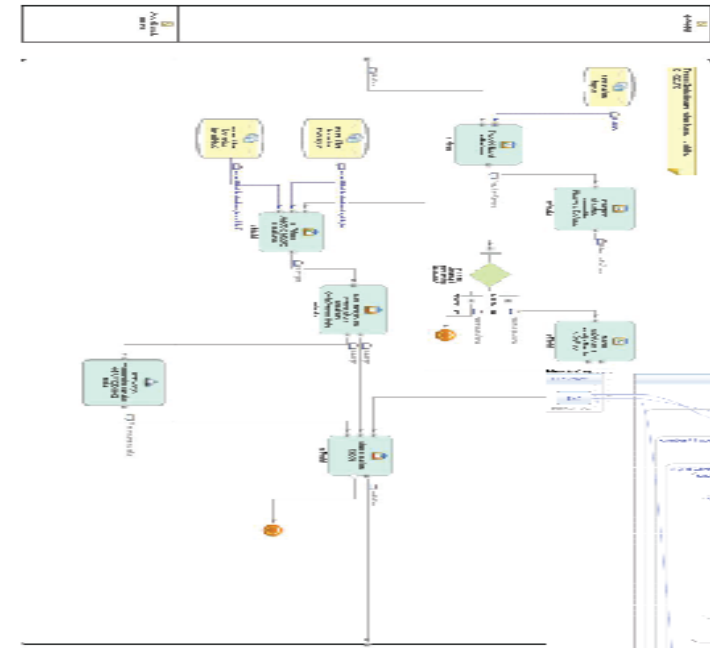

DI - LL struktura - scvisti i osobnosti izmedu

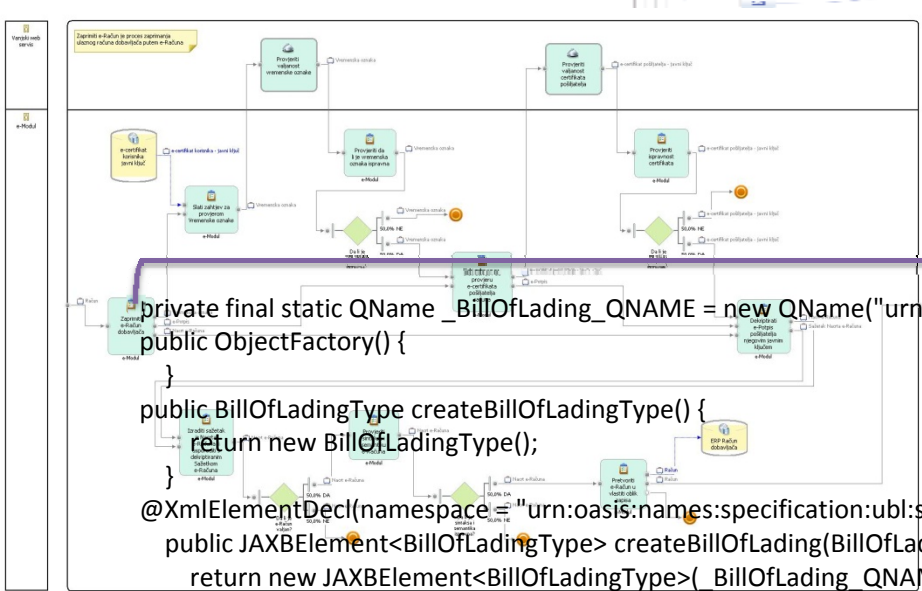

Procesna logika postaje servisna logika pri čemu su moguće rekombinacije servisa u različite strukture što omogućuje fleksibilnost razvijene arhitekture. Stoga jedan skup servisa može podržati više načina izvođenja određenog poslovnog procesa što se i pokazalo na primjeru eRačuna.

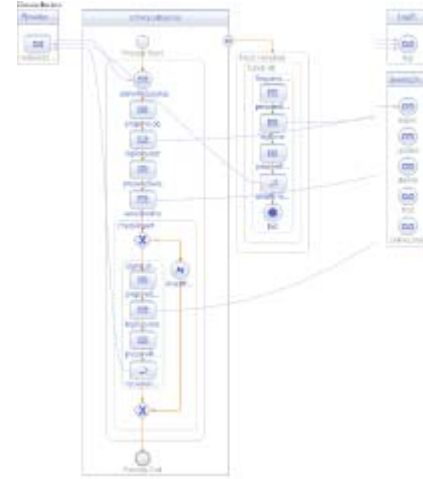
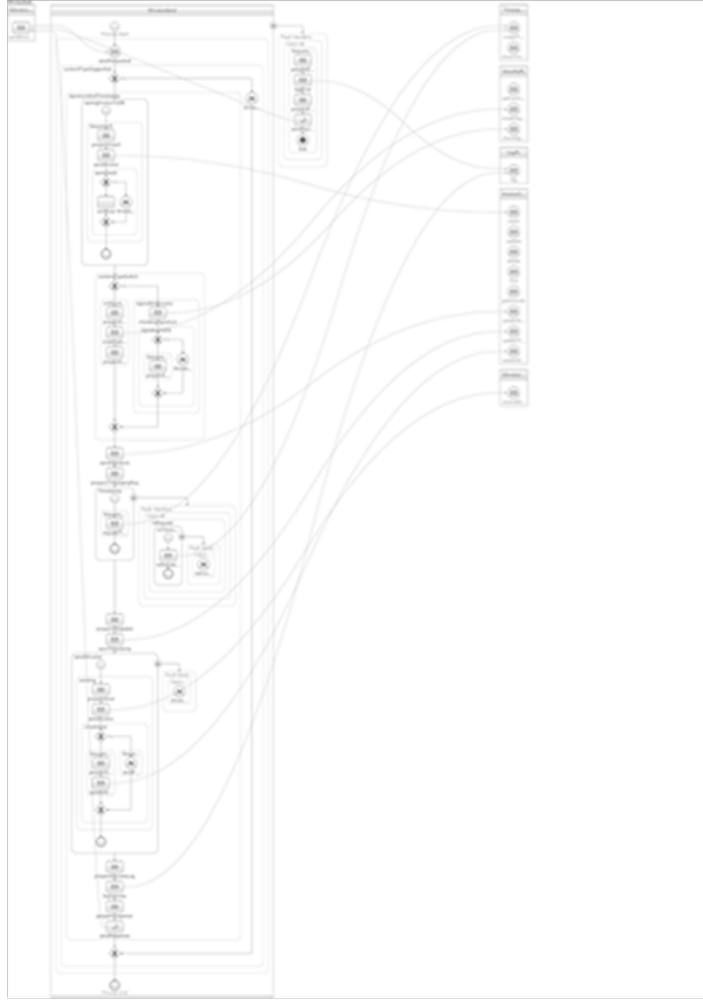

Implementacija servisa u programskom jeziku Java, .Net.


```
private final static QName _BillOfLading_QNAME = new QName("urn:oasis:names:specification:ubl:schema:xsd:BillOfLading-2", "BillOfLading");  
public ObjectFactory() {  
}  
public BillOfLadingType createBillOfLadingType() {  
    return new BillOfLadingType();  
}  
@XmlElementDecl(namespace = "urn:oasis:names:specification:ubl:schema:xsd:BillOfLading-2", name = "BillOfLading")  
public JAXBElement<BillOfLadingType> createBillOfLading(BillOfLadingType value) {  
    return new JAXBElement<BillOfLadingType>( _BillOfLading_QNAME, BillOfLadingType.class, null, value);  
}
```

BPEL procesi

Ulazna poruka

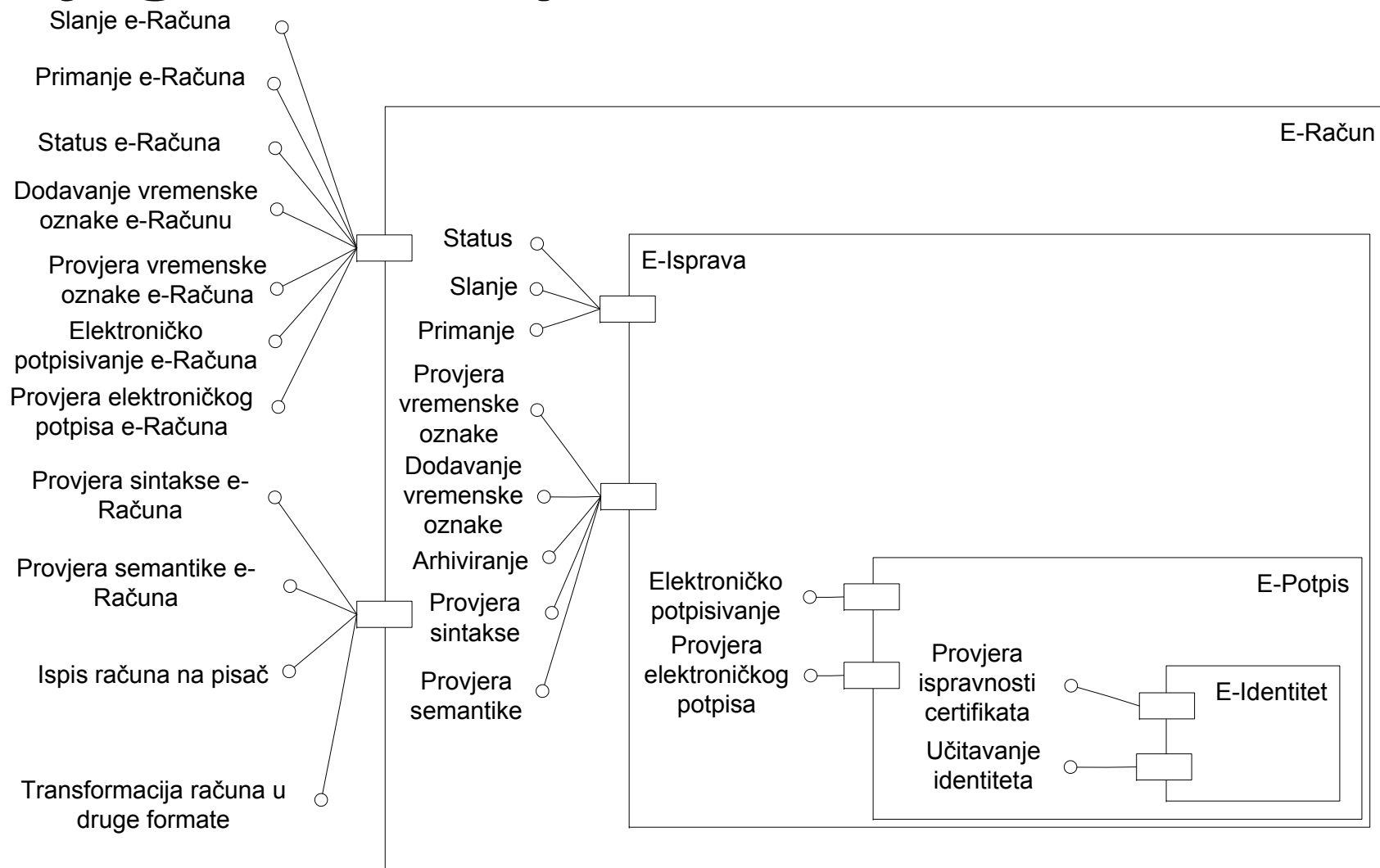
Slanje e-Računa – BPEL video

- [Dinamika orkestracije](#)

Struktura funkcionalne specifikacije e-Modula

- Svrha e-Modula
- Poslovni zahtjevi
- Poslovni procesi i procesni koraci u kojima sudjeluje e-Račun
  - Poslovni proces prema generičkom modelu tvrtke
  - Poslovni procesi prema međunarodnim normama
- Popis primijenjenih procesnih, semantičkih i tehnoloških normi
- Osnovna struktura e-Modula i preporuke za korištenje
- Ovisnost o drugim e-Modulima
- Izlazna sučelja u e-Računa
- Informacijski model
- Mjerenja i KPI-vi
- Popis SW komponenti za implementaciju e-Modula
- Specifikacija programskih komponenti e-Modula Račun

Dijagram komponenti e-Računa

Primjer opisa dokumenta u poruci

```
(001) <?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
(002) <payload
      xmlns:xsi=http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance
      xsi:noNamespaceSchemaLocation=
        "d:\My Documents\eRacun\e-moduli\SOAP_BODY_shema.xsd">
(003) <part Content-Id="Payload-0" Name="Invoice"
      Content-Type="text/xml" />
(004) <part Content-Id="Payload-1" Name="Signature"
      Content-Type="text/xml" RelatesTo="Payload-0"/>
(005) <part Content-Id="Payload-2" Name="TimeStamp"
      Content-Type=" text/xml " RelatesTo="Payload-1"/>
(006) <part Content-Id="Payload-3" Name="InvoiceSupplement"
      Content-Type="application/pdf" RelatesTo="Payload-0"/>
(007) </payload>
```